

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 336.22:504.062

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/10.17>**Яворська Н.П.**

кандидат економічних наук,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8145-7752>

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті проведено дослідження зарубіжного досвіду екологічного оподаткування та оцінювання результативності застосування європейської системи екологічних податків, а також обґрунтовано напрями підвищення ефективності вітчизняного податкового регулювання. Встановлено, що в країнах ЄС надходження від екологічного податку значно більші, ніж державні витрати на природоохоронні заходи. Аналіз ефективності екологічного оподаткування свідчить про те, що зі збільшенням витрат на охорону навколишнього середовища зростає й обсяг надходжень від екологічного податку, водночас обсяги викидів забруднюючих речовин зменшуються. Доведено, що сьогодні для України європейські показники залишаються не тільки недосяжними, а й оберненими, оскільки вітчизняні витрати на охорону навколишнього середовища в рази перевищують обсяг надходжень від екологічного податку. Доведено, що екологічне оподаткування країн – членів ЄС виконує не тільки роль ефективного інструменту фінансування природоохоронної діяльності, а й є інструментом підвищення ефективності реалізації екологічної політики.

Ключові слова: екологічний податок, оподаткування, охорона навколишнього природного середовища, витрати, викиди забруднюючих речовин, екологічна політика.

Постановка проблеми. Сьогодні екологічна політика Європейського Союзу (ЄС) є одним із найбільших пріоритетів для країн-членів, а за ефективністю її реалізації ЄС є світовим лідером. В основі пріоритету екологічної політики, загальнознавчого для всіх країн ЄС, є недопущення забруднення природного середовища шляхом екологічної передбачливості та розважливості. Моніторинг стану навколишнього природного середовища, облік та інвентаризація викидів, контроль фінансових потоків, витрат на охорону довкілля, екологічні податки, дотримання вимог екологічного законодавства ЄС є регулярним алгоритмом виконання обов'язкових інституційних передумов сталої співпраці країн – членів ЄС. Економічні інструменти контролю над забрудненням та управління природними ресурсами є важливою частиною екологічної політики в державах – членах ЄС. Спектр доступних інструментів включає, серед іншого, екологічні податки та збори, торгові дозволи, системи повернення депозитів і субсидії [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів екологічного оподаткування в Україні та світі широко висвітлено в наукових працях низки авторів, серед яких: Т. Волковець [2], Л. Григорович [3], К. Канонішена-Коваленко [4],

С. Козьменко [2], В. Мандрик [5], Є. Мішенін [6], У. Новак [5], Я. Самусевич [7], Ю. Швець [3], І. Шевченко [8], І. Ярова [6] та ін. Незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері, у контексті євроінтеграційних процесів сьогодні необхідним є детальне дослідження європейського досвіду екологічного оподаткування з метою визначення можливості вдосконалення чинної вітчизняної системи екологічного оподаткування.

Мета статті полягає у дослідженні зарубіжного досвіду екологічного оподаткування та оцінюванні результативності застосування європейської системи екологічних податків, а також обґрунтуванні напрямів підвищення ефективності вітчизняного податкового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Екологічні податки країн – членів ЄС використовуються для впливу на поведінку економічних операторів, виробників чи споживачів. ЄС прогресивно віддає перевагу цим інструментам, оскільки вони забезпечують гнучкі й економічно ефективні засоби для зміцнення принципу «забруднювач платить» та досягнення цілей екологічної політики.

Статистична служба Європейського Союзу (Eurostat) збирає дані про екологічні податки країн – членів ЄС, які класифікують за такими категоріями: податки на енергію, транспорт, за

забруднення та ресурси. У 2018 р. надходження екологічного податку країн ЄС-28 (тобто дохід від екологічних податків, зібраний усіма країнами – членами ЄС) становив 381,38 млрд. євро, або 2,4% валового внутрішнього продукту (ВВП) країн ЄС та 6,12% у загальному обсязі доходу ЄС від податків (табл. 1).

З 2006 по 2018 р. загальний дохід від екологічного податку країн ЄС збільшився на 84,274 млрд. євро, середньорічний приріст становив 2,13%, водночас ВВП ЄС зростав у середньому на 2,6%. Частка надходжень від екологічних податків у ВВП із 2006 по 2018 р. варіювала в межах від 2,29% до 2,46%, а частка надходжень від екологічних податків у загальних доходах від податків – у межах від 6,05% до 6,39% (рис. 1).

У 2018 р. у розрізі країн – членів ЄС найбільшу частку надходжень від екологічного податку у ВВП зафіксовано в Греції (3,69%), за нею йдуть Данія (3,63%), Хорватія (3,59%), Словенія (3,52%), Латвія (3,37%), Нідерланди (3,34%), Італія (3,27%). Найнижчі доходи від екологічного податку у ВВП в Ісландії – 1,27%. У шести інших державах – членах ЄС (Німеччина, Ірландія, Іспанія, Литва, Люксембург, Швейцарія) рівень

надходжень екологічного податку був достатньо низьким порівняно з розміром їхньої економіки і не досяг 2% ВВП.

Питома вага екологічних податків у загальних доходах від податків також суттєво відрізнялася у розрізі країн – членів ЄС. Найбільша частка екологічних податків у загальних доходах від податків у Латвії – 10,88%, за нею: Болгарія (9,82%), Греція (9,49%), Словенія (9,35%) та Хорватія (9,31%). Найнижчі доходи від екологічного податку у загальних доходах від податків в Ісландії, що становлять 3,45%. У трьох країнах – членах ЄС (Німеччина, Люксембург, Швеція) рівень надходжень екологічного податку був достатньо низьким та становив менше 5% у загальному обсязі надходжень від податків.

Таким чином, за досліджуваний період обсяг екологічного податку країн – членів ЄС збільшився, проте починаючи з 2012 р. відбувається зменшення частки надходжень екологічного податку в сумі загальних податків країн – членів ЄС, яка у 2018 р. становила 6,12%. Частка екологічних податків у загальних доходах від податків зменшилася до 6,1% (2018 р.), зберігаючи відносно стабільний рівень у межах від 6,3% до 6,4%

Таблиця 1

Надходження екологічного податку за видами податку країн ЄС у 2018 р.

Показники	млн євро	Відсоток від загального обсягу екологічного податку, %	Відсоток від загальних податкових надходжень, %	Відсоток валового внутрішнього продукту (ВВП), %
Загальні екологічні податки, у т. ч.:	381 381,9	100	6,12	2,40
податки на енергоносії	294 385,84	77,19	4,72	1,85
транспортні податки	74 945,06	19,65	1,20	0,47
податки за забруднення та ресурси	12 050,95	3,16	0,19	0,08

Джерело: побудовано за даними Eurostat [9]

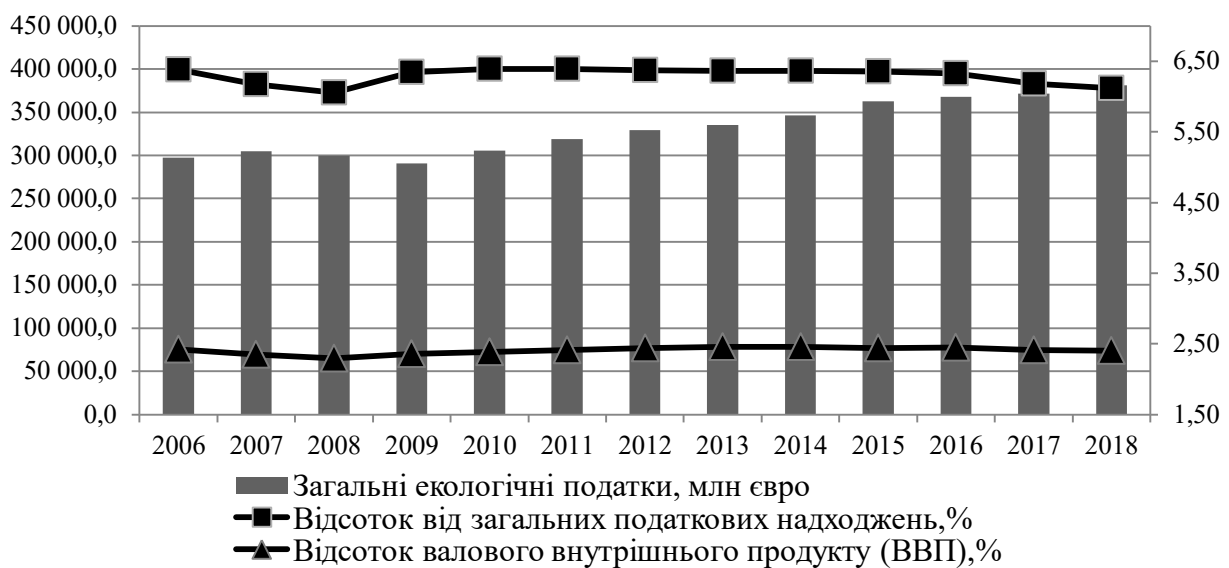

Рис. 1. Динаміка надходжень екологічного податку ЄС

Джерело: побудовано за даними Eurostat [9]

між 2009 та 2016 рр., тобто протягом восьми років після світової фінансової кризи.

У структурі екологічного податку країн – членів ЄС найбільшу питому вагу становлять податки на енергоносії – 77,19%, що значно більше за податки на транспорт (19,65%) та податки за забруднення і ресурси (3,16%) (рис. 2).

Податки на енергоносії є найбільш значущою категорією екологічних податків у Чехії, Румунії та Люксембурзі, де податки на енергоносії у 2018 р. становили понад 90% загальних доходів від екологічного податку. Водночас податки на енергоносії лише трохи перевищували 50% доходу від екологічних податків на Мальті (50,27%), у Данії (53,87%) та Нідерландах (56,08%) (табл. 2).

У 2018 р. у розрізі країн – членів ЄС частка транспортних податків у загальному обсязі доходів від екологічних податків варіювала у межах від 1,87% (Естонія) до 41,32% (Данія). Вище середнього значення в ЄС зафіксовано частки транспортних податків у Швеції (20,96%), на Кіпрі (21,31%), Греції (21,32%), Хорватії (22,43%), Великобританії (23,03%), Бельгії (24,31%), Португалії (27,23%), Нідерландах (31,21%), Фінляндії (32,39%), Норвегії (35,31%), Австрії

(37,20%), Ірландії (37,54%), Швейцарії (39,82%) та на Мальті (40,63%). Проте в деяких державах – членах ЄС частка транспортних податків у загальному доході від екологічних податків була значно нижчою за середню в ЄС, при цьому найнижчі частки (до 5%) зафіксовані лише в Естонії (1,87%), Ісландії (3,81%) та Литві (4,28%).

Податки за забруднення та ресурси становили порівняно невелику частку від загального доходу від екологічного податку (табл. 2). Ця категорія екологічних податків групує різноманітні податки, наприклад за відходи, забруднення води та її забори. Однак у чотирьох державах – членах ЄС: Ісландії (12,80%), Нідерландах (12,71%), Угорщині (10,53%) та Естонії (10,15%) податки за забруднення та ресурси є відносно важливим джерелом надходжень екологічних податків.

Важливим показником під час оцінювання ефективності екологічного оподаткування є співвідношення надходжень екологічного податку та видатків держави на охорону навколишнього природного середовища порівняно з обсягами викидів забруднюючих речовин. У країнах ЄС надходження від екологічного податку значно більші, ніж державні витрати на природоохоронні заходи (рис. 3).

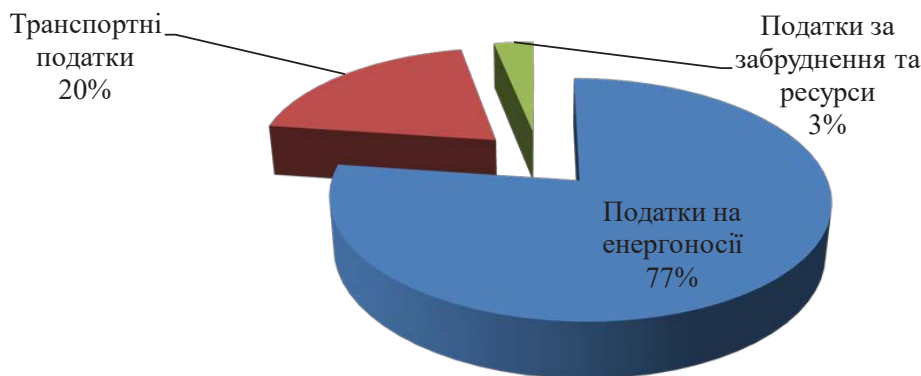

Рис. 2. Структура екологічного податку країн – членів ЄС у 2018 р.

Джерело: побудовано за даними Eurostat [9]

Таблиця 2

Структура екологічного податку країн ЄС у 2018 р.

Країна	Загальні екологічні податки, млн євро	Структура екологічного податку					
		Податки на енергоносії		Транспортні податки		Податки за забруднення та ресурси	
		млн євро	у %	млн євро	у %	млн євро	у %
1	2	3	4	5	6	7	8
Бельгія	12 407,20	8 807,50	70,99	3 015,80	24,31	583,90	4,71
Болгарія	1 648,09	1 441,97	87,49	174,18	10,57	31,94	1,94
Чехія	4 507,93	4 220,14	93,62	262,76	5,83	25,03	0,56
Данія	10 924,84	5 885,47	53,87	4 513,99	41,32	525,37	4,81
Німеччина	59 737,00	49 479,00	82,83	10 249,00	17,16	9,00	0,02
Естонія	708,95	623,73	87,98	13,24	1,87	71,98	10,15
Ірландія	5 066,78	3 137,87	61,93	1 902,11	37,54	26,80	0,53
Греція	6 823,00	5 350,00	78,41	1 455,00	21,32	18,00	0,26

Кінець таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Іспанія	22 066,00	18 252,00	82,72	2 859,00	12,96	955,00	4,33
Франція	55 949,00	46 708,00	83,48	6 317,00	11,29	2 924,00	5,23
Хорватія	1 853,35	1 427,37	77,02	415,75	22,43	10,23	0,55
Італія	57 775,00	46 303,00	80,14	10 853,00	18,78	619,00	1,07
Кіпр	589,40	462,50	78,47	125,60	21,31	1,30	0,22
Латвія	982,72	835,53	85,02	115,80	11,78	31,40	3,20
Литва	899,78	809,33	89,95	38,51	4,28	51,94	5,77
Люксембург	1 029,36	952,19	92,50	67,93	6,60	9,24	0,90
Угорщина	3 142,61	2 370,02	75,42	441,66	14,05	330,93	10,53
Мальта	321,75	161,74	50,27	130,73	40,63	29,28	9,10
Нідерланди	25 832,00	14 486,00	56,08	8 062,00	31,21	3 284,00	12,71
Австрія	8 855,83	5 457,08	61,62	3 294,73	37,20	104,03	1,17
Польща	13 500,41	11 788,81	87,32	1 147,01	8,50	564,59	4,18
Португалія	5 270,52	3 800,02	72,10	1 435,03	27,23	35,47	0,67
Румунія	4 239,84	3 949,48	93,15	280,90	6,63	9,45	0,22
Словенія	1 609,66	1 355,11	84,19	199,04	12,37	55,52	3,45
Словаччина	2 232,70	1 971,54	88,30	232,57	10,42	28,59	1,28
Фінляндія	6 848,00	4 565,00	66,66	2 218,00	32,39	65,00	0,95
Швеція	9 814,98	7 509,43	76,51	2 057,16	20,96	248,38	2,53
Великобританія	56 745,15	42 276,00	74,50	13 067,56	23,03	1 401,59	2,47
Ісландія	279,68	233,22	83,39	10,65	3,81	35,81	12,80
Норвегія	8 095,02	4 949,41	61,14	2 858,04	35,31	287,57	3,55
Швейцарія	10 408,78	6 215,35	59,71	4 145,16	39,82	48,27	0,46
Європейський Союз (28 країн)	381 381,85	294 385,84	77,19	74 945,06	19,65	12 050,95	3,16
Єврозона (19 країн)	275 004,65	213 517,13	77,64	52 584,08	19,12	8 903,44	3,24

Джерело: побудовано за даними Eurostat [9]

Рис. 3. Ефективність екологічного оподаткування ЄС

Джерело: побудовано за даними Eurostat [9]

Представлений графічний аналіз ефективності екологічного оподаткування свідчить про те, що зі збільшенням витрат на охорону навколишнього середовища зростає й обсяг надходжень від екологічного податку, водночас обсяги викидів забруднюючих речовин зменшуються.

Варто зазначити, що сьогодні для України європейські показники залишаються не тільки недосяжними, а й оберненими, оскільки вітчизняні витрати на охорону навколишнього середовища в рази перевищують обсяг надходжень від екологічного податку (рис. 4).

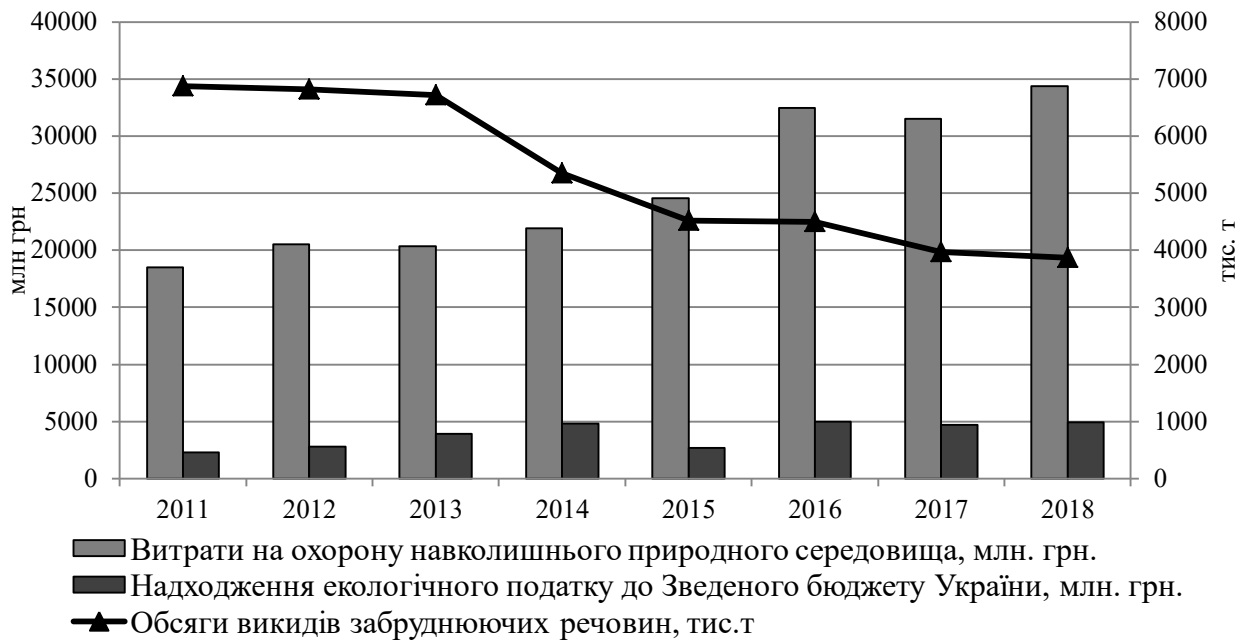

Рис. 4. Ефективність екологічного оподаткування в Україні

Джерело: побудовано на основі даних [10]

Для отримання порівнюваних даних щодо ефективності екологічної політики ЄС та України проаналізовано взаємозв'язок між темпами зростання чи падіння витрат на охорону навколишнього середовища та екологічного податку порівняно з обсягом викидів забруднюючих речовин. Порівняльний аналіз проведено за 2011–2018 рр., оскільки екологічний податок як такий в Україні введено лише в 2011 р. За досліджуваний період частка екологічного податку у ВВП України варіювала у межах від 0,14% (у 2018 р.) до 0,30% (у 2014 р.), що у десятки разів менше, ніж у країнах ЄС (рис. 5).

Таким чином, частка екологічних податків у ВВП України протягом досліджуваного періоду залишається дуже низькою, що відрізняється від європейських на порядок, це свідчить про низьку фіскальну ефективність податків, недостатньо приділену увагу до стягнення цих податків та до екологічних проблем у цілому. Навіть у розрізі країн – членів ЄС зазначений показник значно вищий, що дає йому змогу виступати в ролі інструмента фінансування природоохоронних заходів.

Що стосується частки витрат на охорону навколишнього середовища у ВВП України, то варто зазначити, що за досліджуваний період вона демонструє чітку тенденцію до зменшення та ста-

ном на 2018 р. становить лише 0,97%, що на 0,4% менше порівняно з 2011 р. Надходження екологічного податку в Україні за 2011–2018 рр. фактично у десятки разів нижчі за витрати на охорону навколишнього середовища та є оберненими по відношенню до ідентичних європейських показників.

Висновки. Проведене дослідження доводить, що екологічний податок країн – членів ЄС успішно виконує регулятивну та стимулюючу функції, а також виступає у ролі інструмента фінансування природоохоронних заходів, що забезпечує ефективну реалізацію екологічної політики. Проведений порівняльний аналіз стану екологічного оподаткування в Україні та країнах ЄС свідчить про те, що система екологічного оподаткування України потребує вдосконалення, оскільки екологічний податок нині не виконує своєї функції, засвідчує не тільки низьку фіскальну ефективність екологічного податку України, а й недостатньо приділену увагу до стягнення цих податків та й до екологічних проблем у цілому.

Отже, європейський досвід свідчить, що екологічні податки виступають не тільки в ролі ефективного інструмента фінансування природоохоронної діяльності, а й є інструментом підвищення ефективності реалізації екологічної політики.

Список використаних джерел:

1. Європейське агентство з навколишнього середовища : офіційний вебсайт European Environment Agency. URL : <https://www.eea.europa.eu/about-us/who#tab-related-publications> (дата звернення: 15.12.2019).
2. Козьменко С.М., Волковець Т.В. Особливості екологічного оподаткування в зарубіжних країнах. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. 2012. № 1. С. 11–18.
3. Швець Ю.О., Григорович Л.С. Екологічний податок як інструмент економіки природокористування. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип.10. С. 488–493.
4. Канонішена-Коваленко К. Екологічний податок від А до Я. Київ : Відкрите суспільство, 2017. 108 с.

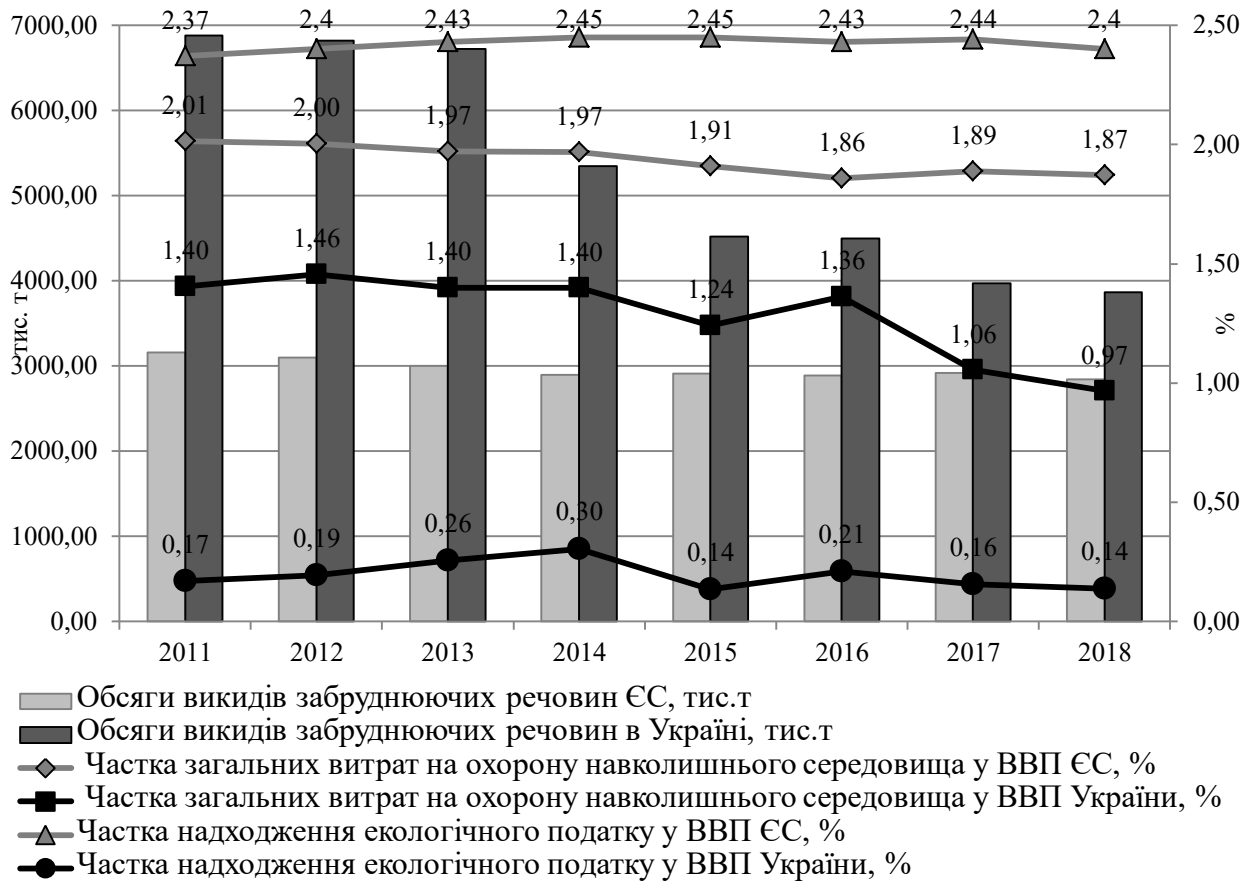

Рис. 5. Порівняльний аналіз ефективності екологічної політики

Джерело: побудовано на основі даних Eurostat та Державної служби статистики України [9; 10]

5. Мандрик В.О., Новак У.П. Екологічний податок в Україні: зарубіжний досвід, сучасні реалії, напрями удосконалення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 20–26.
6. Мішенін Є.В., Ярова І.Є. Системна оцінка результативності екологічного оподаткування у контексті соціо-еколого-економічної безпеки просторового розвитку. *Збалансоване природокористування*. 2019. № 1. С. 38–47.
7. Самусевич Я.В. Проблеми та перспективи використання в Україні зарубіжного досвіду екологічного оподаткування. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.14. С. 116–120.
8. Шевченко І.В. Екологічне оподаткування: зарубіжний досвід та Україна. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2(31). С. 55–60.
9. Статистична служба Європейського Союзу : офіційний вебсайт Eurostat. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (дата звернення: 15.12.2019).
10. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL : <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.12.2019).

References:

1. The official site of European Environment Agency. Available at: <https://www.eea.europa.eu/about-us/who#tab-related-publications> (accessed 15 December 2019).
2. Kozmenko S.M., Volkovets T.V. (2012) Osoblyvosti ekolohichnoho opodatкування v zarubizhnykh krainakh [Features of environmental taxation in foreign countries]. *Bulletin of Sumy State University. Economy Series*, no. 1, pp. 11–18.
3. Shvets Yu.O., Hryhorovych L.S. (2017) Ekolohichni podatok yak instrument ekonomiky pryrodokorystuvannia [Ecological tax as an instrument of the economy of nature use]. *Economics and Society*, vol. 10, pp. 488–493.
4. Kanonishena-Kovalenko K. (2017) Ekolohichni podatok vid A do Ya [Ecological tax from A to Z]. Kyiv: Open Society Foundation. (in Ukrainian)
5. Mandryk V.O., Novak U.P. (2016) Ekolohichni podatok v Ukraini: zarubizhnyi dosvid, suchasni realii, napriamy udoskonalennia [Ecological tax in Ukraine: foreign experience, current realities, and directions of improvement]. *Scientific Bulletin NLTU of Ukraine*, vol. 26.6, pp. 20–26.
6. Mishenin Ye.V., Yarova I.Ye. (2019) Systemna otsinka rezultatyvnosti ekolohichnoho opodatкування u konteksti sotsio-ekoloho-ekonomichnoi bezpeky prostорового rozvytku [Systematic assessment of the effectiveness of environmental taxation in the context of socio-ecological-economic security of spatial development]. *Balanced nature management*, no. 1, pp. 38–47.

7. Samusevych Ya.V. (2012). Problemy ta perspektyvy vykorystannia v Ukraini zarubizhnoho dosvidu ekolohichnoho opodatkuvannia [Problems and prospects of using foreign experience in environmental taxation in Ukraine]. *Scientific Bulletin NLTU of Ukraine*, vol. 22.14, pp. 116–120.
8. Shevchenko I.V. (2014). Ekolohichne opodatkuvannia: zarubizhnyi dosvid ta Ukraina [Ecological taxation: foreign experience and Ukraine]. *Strategic priorities*, no. 2(31), pp. 55–60.
9. The official site of Eurostat. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (accessed 15 December 2019).
10. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2019). Available at: <http://ukrstat.gov.ua> (accessed 15 December 2019).

Yavorska Nadiya

Lviv Polytechnic National University

ENVIRONMENTAL TAXATION IN EU COUNTRIES AS A TOOL FOR IMPROVING EFFICIENCY OF ENVIRONMENTAL POLICY

In the context of European integration processes, a detailed study of the European experience in environmental taxation is needed today in order to identify the possibility of improving the current domestic environmental tax system. The purpose of the article is to study foreign experience of environmental taxation and to evaluate the effectiveness of the application of the European environmental tax system, as well as to substantiate the directions of improving the efficiency of domestic tax regulation. The research was carried out on the basis of the use of general scientific methods and techniques: statistical for environmental tax data, graphical analysis method used to visualize the results of the study, the method of forming tables to reflect the structure of environmental tax across the EU Member States, methods of economic analysis in determining the main indicators in macroeconomic terms; Microsoft Excel Application Pack applied. It has been found that in EU countries, environmental tax revenues are much higher than government spending on environmental measures, and the analysis of the effectiveness of environmental taxation shows that as environmental expenditures increase, the volume of environmental tax revenues increases, while emissions of pollutants decrease. It is proved that for the time being, for Ukraine, European indicators remain not only inaccessible but also reversed, since domestic environmental protection expenditures are several times higher than the amount of environmental tax revenues. In order to obtain comparable data on the effectiveness of EU and Ukraine environmental policy, the relationship between the rate of increase or fall in environmental protection costs and environmental tax has been analyzed in relation to the amount of pollutant emissions. It has been found that the EU Member States' environmental tax successfully fulfills regulatory and incentive functions and acts as a financing tool for environmental measures that ensures the effective implementation of environmental policy. It is proved that environmental taxation of EU member states not only acts as an effective instrument for financing environmental activities, but is also an instrument for improving the effectiveness of environmental policy implementation. It is established that the system of environmental taxation of Ukraine needs improvement, since the environmental tax is not fulfilling its function at the moment, and not only shows the low fiscal efficiency of the environmental tax of Ukraine, but also insufficiently paid attention to the collection of these taxes and environmental problems in general.

Key words: *environmental tax, taxation, environmental protection, expenses, pollutant emissions, environmental policy.*

JEL classification: H23, Q52, Q53.